

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА МАТЕРИНСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито правові основи соціально-педагогічної підтримки материнства в Україні (Закони України "Про охорону материнства", "Про охорону праці", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми", Концепція безпечного материнства, Концепція Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 р. та ін.), спрямовані на охорону праці та здоров'я жінок; правовий захист; соціальну, педагогічну та моральну підтримку материнства і дитинства, включаючи надання відпусток (декретної та по догляду за дитиною) та виплату різних видів соціальної допомоги сім'ї; підготовку молоді до подружнього життя; формування свідомого та відповідального ставлення до батьківства і материнства.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, материнство, правовий аспект, Україна.

В. Стинская. Социально-педагогическая поддержка материнства в современной Украине: правовой аспект. В статье раскрыты правовые основы социально-педагогической поддержки материнства в Украине (Законы Украины "Об охране материнства", "Об охране труда", "О государственной помощи семьям с детьми", Концепция безопасного материнства, Концепция Государственной целевой социальной программы поддержки семьи до 2016 г. и др.), направленных на охрану труда и здоровья женщин; правовую защиту; социальную, педагогическую и моральную поддержку материнства и детства, включая предоставление отпусков (декретного и по уходу за ребенком) и выплату разных видов социальной помощи семье; подготовку молодежи к супружеской жизни; формирование сознательного и ответственного отношения к отцовству и материнству.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка, материнство, правовой аспект, Украина.

V. Stynska. The social and

pedagogical support of maternity in modern Ukraine: legal aspects. The article reveals legal basis of social and pedagogical support of maternity in Ukraine (Law of Ukraine "On Maternity Protection", "On Labour Protection", "Conception of Safe Maternity". "On State Aid to Families with Children", Conception of the National Target Social Programme for Family Support up to 2016, etc.), aimed at labour protection and protection of women's health; protection of rights; social, pedagogical and moral support of maternity and childhood, including concession of leave (maternity leave or leave to care for a child) and social benefits; preparation of youth for marriage; modeling of conscious and responsible attitude to paternity and maternity.

Keywords: social and pedagogical support, maternity, legal aspects, Ukraine.

Мета: на основі аналізу законодавчої бази окреслити правовий аспект соціально-педагогічної підтримки материнства в Україні.

Постановка проблеми. Стратегічна лінія соціальної державної політики підтримки материнства як різновид соціально-економічних прав і свобод особистості зафіксовано в конституціях більшості країн, у т. ч. й України.

За останні роки в нашій країні розроблено ідеологію та концептуальні засади державної соціальної підтримки материнства, сформульовано ключові положення щодо відносин держави і сім'ї, прийнято законодавчу базу забезпечення правових гарантій суверенітету родини, балансу сімейних і суспільних інтересів, визначено заходи, пов'язані з реалізацією основних функцій сім'ї та захистом соціально вразливих категорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд науково-методичної літератури показав, що на сучасному етапі проблема соціально-педагогічної підтримки материнства в Україні є малодослідженою. Розробленими є окремі її аспекти. Зокрема, різні питання соціально-виховної роботи з жіночою молоддю аналізували І. Братусь, О. Васильченко,

Т. Голованова, І. Зверева, І. Ковчина, К. Левченко, К. Шалаєва та інші.

Соціально-педагогічний аспект вивчення материнства як складової батьківства представлено в наукових роботах Т. Алексеєнко, Л. Буніної, Н. Гусак, В. Кравця, Н. Максимовської, Р. Овчарової, П. Щербаня.

Філософсько-культурологічні, етнографічні, історичні аспекти материнства як соціокультурного явища досліджували вітчизняні та зарубіжні фахівці: Е. Арід, Б. Вільям-Джонс, В. Кравець, Т. Магваза, Н. Пушкарьова, В. Раміх, Н. Чодороу та інші.

Теоретичні та практичні проблеми девіантного материнства розкривають праці І. Братусь, В. Бругтман, Т. Гурко, О. Ісупова та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас соціально-педагогічна підтримка материнства в Україні не була предметом окремого дослідження в історико-педагогічній науці, що й зумовило вибір теми статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Захист та підтримка сім'ї як первинного та основного осередку суспільства є одним із головних напрямів соціальної політики України. Як свідчить аналіз законодавчої бази, правові основи соціальної підтримки материнства в Україні ґрунтуються на нормах міжнародно-правових актів. Так, захисту прав жінок присвячена Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 р., а 3 вересня 1981 р. набрала чинності в Україні. У документах зазначено, що роль жінки в продовженні роду не повинна бути причиною дискримінації, а сімейне виховання має ґрунтуватися на правильному розумінні материнства як соціальної функції та визнанні спільної відповідальності чоловіка і жінки за виховання та розвиток своїх дітей.

Нормативно-правова база в Україні формується в межах норм, установле-

них Конвенцією Міжнародної організації праці № 103 "Про охорону материнства", що набрала чинності 7 вересня 1955 р. та містила ряд положень щодо охорони прав працюючих жінок. Так, відповідно до Конвенції жінка-мати мала право: на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами (12 тижнів) та 6 тижнів обов'язкової післяпологової відпустки; на отримання грошової та медичної допомоги; на збереження роботи на час декретної відпустки; на одну (або кілька) перерв на день для годування дитини [4].

Питання охорони здоров'я сім'ї регулюються відповідними актами законодавства України, якими визначаються правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я громадян, особливо матері та дитини. Зокрема, ст. 49 Конституції передбачено надання безоплатної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, а також державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Підтримці та охороні материнства і дитинства присвячені спеціальні розділи в КЗпП України і Законі України "Про охорону праці" (1992, з наст., змінами і доп.). Передбачено встановлення неповного робочого часу для жінок, які мають дітей. До заходів, що забезпечують поліпшення умов праці, побуту й відпочинку працюючих жінок, належать: відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами і доглядом за дитиною; можливість приєднання до декретної відпустки щорічної відпустки незалежно від тривалості роботи на даному підприємстві, в установі, організації; перерви для годування дитини; обмежене використання праці жінок на роботах у нічний час; заборона залучати вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 3 років, до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направлення у відрядження; обмежене залучення жінок, які мають дітей віком від 3 до 14 років або дітей-інвалідів до надурочних робіт та направлення їх у відрядження; переведення на більш легку роботу вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 3 років; гарантії при прийнятті на роботу і заборону звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей певного віку чи дитину-інваліда.

Зокрема, відповідно до ст. 179 Кодексу законів про працю України "на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70

календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів – 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів" [4]. Упродовж цього терміну за жінкою зберігається заробітна плата в повному обсязі.

Згідно з Кодексом законів про працю України жінки мають право на 3-річну неоплачувану відпустку по догляду за дитиною зі збереженням робочого місця і трудового стажу. Крім того, жінці-матері за необхідності може бути надана відпустка без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, до досягнення дитиною шестирічного віку.

Працюючим жінкам, які мають грудних дітей, ст. 183 КЗпП надаються спеціальні перерви для годування дитини: жінкам, що мають дітей віком до півтора року, надаються, крім загальної перерви для відпочинку і харчування, додаткові перерви для годування дитини. Ці перерви надаються не рідше ніж через три години тривалістю не менше тридцяти хвилин кожна. При наявності двох і більше грудних дітей тривалість перерви встановлюється не менше години. Перерви для годування дитини включаються в робочий час і оплачуються за середнім заробітком" [4].

Ст. 185 КЗпП передбачає надання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів, путівки до санаторіїв та будинків відпочинку безкоштовно або на пільгових умовах, а також подання їм матеріальної допомоги.

Питання безпеки праці жінок регламентується Кодексом законів про працю України (ст. 174 та 175), ст. 14 "Охорона праці жінок" Закону України "Про охорону праці". Відповідно до них наказом Міністерства охорони здоров'я від 29.12.1993 р. розроблено й затверджено Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, а також граничні норми підіймання і переміщення ними важких речей.

Суттєвою проблемою, яка виникає у зв'язку з реалізацією жінкою її біологічної функції материнства, є забезпечення їй гарантій від звільнення з роботи або на працевлаштування на підставі вагітності або відпустки по вагітності та пологах. Правові норми стосовно цієї проблеми включені до Кримінального кодексу України. Зокрема, ст. 172 зазна-

час: незаконне звільнення вагітної жінки чи матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років" [5].

У 90-х роках ХХ ст. Верховною Радою України прийнято низку постанов, концепцій і програм, спрямованих на розвиток охорони здоров'я та підвищення соціального статусу жінки-матері. Зокрема, ідеться про Довгострокову програму поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства (28.07.1992 р.), Національну програму планування сім'ї (13.09.1995 р.), Декларацію про загальні засади державної політики стосовно сім'ї та жінки (5.03.1999 р.), Концепцію державної сімейної політики (17.09.1999 р.), Цільову комплексну програму генетичного моніторингу в Україні на 1999–2003 рр. (4.02.1999 р.) [3]. Відповідно до цих документів держава захищає материнство та дитинство й визнає пріоритетність інтересів матері і дитини в суспільстві; забезпечує жінці можливість поєднувати професійні та сімейні обов'язки; підтримує материнство шляхом розвитку соціальних гарантій, включаючи надання оплачуваних відпусток, пільг вагітним жінкам і матерям тощо.

З-поміж інших нормативних актів, що регулюють питання соціальної підтримки сім'ї, слід виділити Постанову Кабінету Міністрів України "Про запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям" (1999) та Положення про умови та порядок надання адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Ці акти передбачають поглиблення процесу надання адресної соціальної допомоги домогосподарству (сім'ям) як суб'єкту допомоги, що є новим явищем для України. Позитивним елементом тут виступає адресність допомоги, спрямованість на підтримку найменш забезпечених сімей [5].

У сучасних соціально-економічних умовах важливого значення набувають проблеми соціальної підтримки сім'ї. У цьому контексті зростає значення нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення законодавчо-нормативної бази, яка забезпечувала б належний захист соціально вразливих сімей. Зокрема, у перше десятиріччя ХХІ ст. деякі

питання державної підтримки сімей, материнства, дитинства було висвітлено в нормативних актах Президента України "Про поліпшення соціального захисту малозабезпечених сімей" (18 квітня 2001 р.), "Про додаткові заходи щодо вдосконалення соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями" (23 червня 2001 р.), Національному плані дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності в суспільстві на 2001–2005 рр." (6.05.2001 р.), Концепції безпечного материнства (29.03.2002 р.); затверджені комплексні заходи щодо заохочування народжуваності на 2002–2007 рр. (1.07.2002 р.) та заходи щодо реалізації Концепції безпечного материнства на 2002–2005 рр. (15.10.2002 р.), "Про проведення в Україні у 2004 році Року сім'ї" (06.02.2004 р.), Державну цільову програму "Репродуктивне здоров'я нації до 2015 року" (27.12.2006 р.) та ін. [1].

Урядові рішення з питань порядку призначення, виплати й розміру державної допомоги сім'ям з дітьми, реалізації Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" приймалися декілька разів, віддзеркалюючи зміни в законодавстві.

Політика держави щодо підтримки багатодітної сім'ї підкріплена такими документами, як Розпорядження Президента України "Про невідкладні заходи щодо надання допомоги багатодітним сім'ям" (01.06.1994 р.), "Про заходи щодо поліпшення посилення соціального захисту багатодітних та неповних сімей" (30.12.2000 р.), "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту багатодітних сімей" (2009), які визначають правові, організаційні та соціальні засади та гарантії державної підтримки багатодітних сімей шляхом створення належних умов для їх життєдіяльності та всебічного розвитку; заохочення багатодітності шляхом надання пільг, переваг та соціальних гарантій для багатодітних родин [3].

Розглянемо детальніше основні положення деяких законодавчих актів, що стосуються питання соціально-педагогічної підтримки материнства в Україні.

Так, Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" (2001) передбачено такі види державної допомоги сім'ям з дітьми: 1) допомога у зв'язку з вагітністю і пологами, що виплачується жінкам за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами в

розмірі 100% середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги по безробіттю), але не менш ніж 25% прожиткового мінімуму для працездатної особи на місяць; 2) одноразова допомога при народженні дитини призначається в розмірі прожиткового мінімуму для дітей у віці до 3 років і виплачується одному з батьків (усиновителю чи опікуну); 3) допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку призначається в розмірі прожиткового мінімуму (для дітей у віці до 6 років) і щомісяця виплачується особі, що фактично здійснює догляд за дитиною (один з батьків, усиновитель, опікун, бабуся, дідусь або інший родич); 4) допомога на дітей, що перебувають під опікою чи піклуванням. Цей вид допомоги надається опікуну або піклувальнику дитини. Розмір допомоги дорівнює різниці між прожитковим мінімумом для дитини відповідного віку і середньомісячним розміром одержуваних на дитину аліментів і пенсій за попередні шість місяців; 5) допомога малозабезпеченим сім'ям з дітьми. Допомога призначається сім'ї з дітьми у віці до 16 років (учні – до 18 років), якщо середньомісячний сукупний дохід родини нижчий прожиткового мінімуму для родини. Розмір допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для родини та її середньомісячним сукупним доходом за попередні шість місяців. Усі види державної допомоги родинам з дітьми, крім допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, призначають і виплачують органи соціального захисту населення за місцем проживання батьків (усиновителів, опікуна, піклувальника). Допомога по вагітності та пологах виплачується за місцем роботи (служби).

Законодавством України встановлено також пільгове пенсійне забезпечення жінок, які народили п'ять чи більше дітей та виховали їх до восьмирічного віку, а також матерям інвалідів з дитинства, котрі виховали їх до цього віку [3].

Відповідно до Закону "Про охорону дитинства" держава гарантує і підтримку материнства, а саме: надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди; забезпечення батьків і дітей інформацією щодо охорони здоров'я і здорового харчування дітей, переваг грудного вигодовування, гігієни, санітарних умов проживання дітей та запобігання нещасним випадкам; розвиток просвітницької роботи, послуг у галузі планування сім'ї та

охорони репродуктивного здоров'я; пільгове забезпечення дітей ліками та харчуванням у порядку, установленому законодавством.

Указом Президента України від 3 січня 2002 р. "Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні" пріоритетними напрямками соціальної політики визначено покращання демографічної ситуації у країні, забезпечення підтримки сімей з дітьми, посилення соціального захисту материнства і дитинства (удосконалення нормативно-правової бази, розширення мережі служб репродуктивного здоров'я, планування сім'ї, медико-генетичного консультування, медичної допомоги жінкам під час вагітності та пологів; оснащення новітньою лікувально-діагностичною апаратурою дитячих лікувальних закладів; вирішення в установленому порядку питання про поступове наближення виплат допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку до прожиткового мінімуму та ін. [3]).

28 липня 2004 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову "Про підтримку сімей при народженні дитини", згідно з якою було запроваджено видачу пакунків малюка всім жінкам при народженні дитини під час їх перебування у пологовому будинку (відділенні) як форми одноразової адресної допомоги сім'ям. Така форма роботи проіснувала до 21 липня 2005 року. Суттєве зрушення щодо збільшення розміру державної матеріальної допомоги сім'ям при народженні дитини відбулося з прийняттям 21 квітня 2005 року. Постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання призначення і виплати допомоги сім'ям з дітьми". Тоді затверджено Порядок призначення і виплати допомоги при народженні дитини особам, застрахованим у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування", згідно з яким після народження дитини сім'ї здобули право отримувати грошову допомогу в сумі, кратній 22,6 розміру прожиткового мінімуму на дітей віком до шести років, який було встановлено на день народження дитини.

У зв'язку з тим, що розмір виплат залежав від розміру прожиткового мінімуму для дітей до шести років, встановлених на день народження дитини, він щороку варіював. З 2011 р. відповідно до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" допомога при народженні дитини, яка народилась після 8 квітня 2011 року, надавалася в таких

розмірах: на першу дитину у сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму; на другу – 60; на третю і кожну наступну – 120. У зв'язку зі складною економічною ситуацією в країні з 1 липня 2014 року допомогу при народженні дитини було призначено у фіксованому розмірі – 41 280 гривень. Тобто з цієї дати вона не залежатиме від прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, установленого на день народження дитини, а отже, і не зростатиме пропорційно. Понад це сума такої допомоги призначалась однаковою для всіх новонароджених (не залежатиме від того, перша дитина народилась у сім'ї, друга чи третя) [2].

З метою посилення мотивації до рестрації шлюбів, народження й виховання бажаних дітей у сім'ях, забезпечення надання адресної підтримки та проведення превентивної роботи із сім'ями, у яких існує ризик потрапляння осіб у складні життєві обставини, 31 травня 2012 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року. Сплановано два варіанти розв'язання проблеми. Перший – передбачав продовження реалізації державної політики, що спрямовувалась переважно на підтримку соціально незахищених верств населення та не містила заходів із запобігання виникненню негативних явищ. Другий, оптимальний варіант полягав у стимулюванні саморозвитку та самозабезпечення сім'ї, наданні адресної соціальної допомоги, поєднанні зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, активізації діяльності місцевих громад, громадських організацій та приватних структур і, зокрема, передбачав: пропаганду сімейних цінностей; здійснення підготовки молоді до подружнього життя; формування свідомого та відповідального ставлення до батьківства і материнства; створення умов для формування сім'ї, орієнтованої на народження та виховання двох і більше дітей, здатної самостійно розв'язувати проблеми, забезпечувати власний розвиток, брати активну участь у житті громади, виховувати відповідальних громадян; поліпшення умов для повноцінного виховання та розвитку дітей; запобігання асоціальним проявам у сім'ї, передусім насильству; забезпечення підтримки сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та сімей, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння в такі обставини.

Проблему планувалося вирішити

шляхом комплексного застосування правових, соціально-економічних, соціально-педагогічних і психологічних засобів впливу, а саме:

- проведення інформаційно-просвітницьких і рекламних кампаній, інших заходів, спрямованих на підвищення престижу сім'ї, посилення мотивації до рестрації шлюбу та відповідального батьківства;
- здійснення заходів, направлених на підготовку молоді до подружнього життя та підвищення рівня готовності до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини;
- забезпечення виконання вимог законодавства в частині відповідальності батьків за утримання, виховання та розвиток дітей, їх життя і здоров'я;
- удосконалення системи підготовки фахівців з питань соціального супроводу сімей, які опинились у складних життєвих обставинах;
- запровадження проведення соціально-реабілітаційної та соціально-корекційної роботи з батьками, у яких вилучено дитину, на базі діючої мережі центрів соціальних служб з метою реінтеграції дитини в біологічну сім'ю;
- підвищення ефективності заходів із запобігання насильству в сім'ї шляхом надання необхідних соціальних послуг та проведення ефективної превентивної роботи серед населення;
- постійний збір інформації у сфері запобігання насильству в сім'ї, проведення аналізу ситуації у зазначеній сфері, регулярного моніторингу ефективності відповідних заходів;
- надання допомоги особам, що постраждали від насильства в сім'ї (їх реабілітація та соціальна реінтеграція, урахування спеціальних потреб окремих груп таких осіб, зокрема дітей, стандартизація соціальних послуг у сфері запобігання насильству в сім'ї);
- забезпечення доступності соціальних послуг, що надаються через заклади соціального спрямування усіх форм власності, та проведення широкомасштабної інформаційної кампанії з метою популяризації їх діяльності.

Відповідно до пункту 3.1 додатка 2 "Завдання і заходи з виконання Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року", 27 грудня 2013 р. Міністерством соціальної політики України затверджено Програму навчання спеціалістів щодо підготовки молоді до подружнього життя. Її метою є підвищення рівня готовності спеці-

алістів з питань підготовки молоді до сімейного життя. Документ передбачає оволодіння спеціалістами знаннями як програми, так і щодо викладення змісту лекційно-тренінгових занять майбутнім подружжям. Вона спрямована на підготовку спеціалістів до роботи з молоддю, нареченими і подружніми парами, але вимагає обережності та конфіденційності у викладацькій діяльності. Завданнями програми є формування:

- позитивної мотивації у спеціалістів до роботи з підготовки молоді до сімейного життя на суб'єкт-суб'єктних засадах;
- професійних знань та вмінь, які необхідні для такої діяльності;
- педагогічної майстерності, педагогічної техніки учасників реалізації програми [6].

Висновки. Таким чином, за останні роки в Україні важливого значення набувають проблеми соціальної підтримки сім'ї. Розроблено ідеологію та концептуальні засади державної сімейної політики, сформульовано ключові положення щодо відносин держави і сім'ї; прийнято законодавчу базу забезпечення правових гарантій, матеріальної та моральної підтримки материнства й дитинства, балансу сімейних і суспільних інтересів; визначено заходи, пов'язані з реалізацією основних функцій сім'ї та захистом соціально вразливих їх категорій.

Подальших наукових розвідок потребує дослідження правового аспекту державної соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства в Україні в історичній ретроспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про становище молоді в Україні (щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001–2006 рр.): щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К., 2006. – 300 с.
2. Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua>
3. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>
4. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua>
6. Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>

Стаття надійшла 5.05.2015 р.